

A portrait of a young man with short dark hair and a slight mustache, looking directly at the camera. He is wearing a dark blue traditional Thai shirt with a red and white patterned shawl draped over his left shoulder. He has his arms crossed. The background is a vertical wood-grain wall.

นายวิทวัส โสภารักษ์ อายุ 29 ปี
Mr. Vitawat Soparag Age 29

งานหัตถกรรม ผ้าไหมแพรวา

Craftsmen Descendant
Silk Phrae Wa

ผ้าไหมแพรวา ผ้าทอพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยหรือภูไท การทอผ้าแพรวามีมาพร้อมกับวัฒนธรรมของชาวผู้ไท ที่ถูกถ่ายทอดส่งต่อมายังรุ่นสู่รุ่น ผ้าไหมแพรวาได้รับยกย่องว่าเป็น “ราชินีแห่งผ้าไหม” เนื่องจากเป็นผ้าที่มีความวิจิตรงดงามกว่าผ้าไหมทั่วไป มีสีเส้นที่สวยงามสดดงาม แพลกตา และขั้นตอนการทอที่ทำด้วยมือทุกขั้นตอน

การสืบสานภูมิปัญญางานหัตถกรรมผ้าไหมแพรวา

จุดเริ่มต้นการสืบสานงานทอผ้าไหมแพรวา ของนายวิทวัส โสภารักษ์ เกิดจากการได้เห็นภาพการทอผ้าไหมแพรวาของมารดา และคุณป้ามาตั้งแต่เด็ก จนเป็นภาพที่คุ้นชิน และด้วยเห็นผู้คนในพื้นที่ต่างก็ทอผ้าแพรวากันแทบทุกครัวเรือน ที่นอกจากจะทอเพื่อใช้เองแล้ว ก็ยังสามารถทอเพื่อจำหน่ายเป็นการสร้างรายได้เพิ่มจากอาชีพการทำอะไรทำนองนี้ด้วย นายวิทวัส ได้มีโอกาสสวมใส่ผ้าไหมแพรวามาตั้งแต่เด็ก จึงเกิดความรู้สึกชอบ สนใจและอยากเรียนรู้การทอผ้าไหมแพรวา เริ่มตั้งแต่ช่วงประมาณ 9 ปี ลองหยิบเส้นไหมเส้นเล็ก ๆ มาลองถักดู แต่ด้วยความที่ยังเด็กจึงไม่สามารถทำได้ จึงขอไปเรียนรู้จากป้า โดยใช้เวลาหลังเลิกเรียน จนถึง 4 ทุ่ม ในการฝึกฝนเรียนรู้จนมีทักษะความสามารถทอผ้าไหมแพรวาได้

เมื่อมีทักษะความสามารถในการทอผ้าแล้ว แต่นายวิทวัส ศึกษาหาความรู้ด้านเทคนิคการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าเพิ่มเติมอีก จึงเริ่มศึกษานำลวดลายผ้ามาดู แล้วลองแกะลายผ้าด้วยตัวเอง จนมาถึงอายุ 13 ปี นายวิทวัส สามารถแกะลาย และจดจำลวดลายของผ้าไหมแพรวาได้ถึง 100 ลาย และสามารถทอผ้าแพรวาเป็นลวดลายอย่างง่าย และย่อมสีได้ด้วยตัวเองจนสามารถนำไปจำหน่ายได้รายได้เป็นก้อนแรกในชีวิตของนายวิทวัส ที่ภาคภูมิใจอย่างยิ่งไม่รู้ลืม

เมื่อเห็นว่าผ้าที่ตนเองทอนั้นสามารถนำมาขายได้จนทำให้มีรายได้ จึงมุ่งมั่นตั้งใจกับการทอผ้าไหมแพรวาอย่างจริงจัง โดยใช้เวลาในช่วงตี 4 - ตี 5 ตื่นมาทอผ้า ก่อนไปโรงเรียน และแม้จะศึกษาในระดับอุดมศึกษา ก็ยังใช้เวลาหลังกลับจากเรียนนั่งทอผ้า นำออกจำหน่ายมีรายได้เพียงพอที่จะนำมาเป็นค่าเทอมส่งเสียตัวเองเรียนจนจบระดับปริญญาตรีได้

เมื่อเรียนจบนายวิทวัส เข้ามาประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ ทำให้ต้องหยุดการทอผ้าอยู่ระยะหนึ่ง จนเมื่อเกิดสถานการณ์น้ำท่วมกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2555 นายวิทวัสจึงย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านเกิดที่จังหวัดกาฬสินธุ์ และคิดทอผ้าแพรวาอย่างจริงจัง เพื่อหารายได้เพื่อการเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว

นายวิทวัส เริ่มจากการทอเป็นผ้าสไบลายนาคร 6 แขน นำไปขายได้ราคา มากพอสมควร เมื่อมีรายได้ก็นำรายได้ไปซื้อวัสดุเพื่อใช้ทอผ้าแพรวาที่มีขนาด หน้าพื้ใหญ่ขึ้น และสามารถขายได้ในราคาที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ด้วยความผูกพันกับผ้าแพรวามาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับการเป็นลูกหลานบรรพบุรุษทอผ้าแพรวา จังหวัดกาฬสินธุ์ นอกจากความตั้งใจจะต้องสืบสานการทอผ้าแพรวาต่อไปแล้ว ยังใฝ่ที่จะเรียนรู้และพัฒนาการทอผ้าแพรวาให้ทันสมัย และสามารถนำผ้าแพรวาใช้ได้กับคนทุกวัย จนฝีมือทอผ้าไหมแพรวาของนายวิทวัส นั้นเป็นที่เลื่องชื่อในหมู่ผู้ที่ชื่นชอบผ้าไหมแพรวาเป็นอย่างมาก ทำให้นายวิทวัสมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักมาจนถึงปัจจุบัน

การสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อน ทักษะฝีมือเชิงช่าง

ผ้าไหมแพรวา เป็นชื่อเรียกเฉพาะของชาวอีสานทั่วไป สำหรับใช้เรียกผ้าชนิดหนึ่งที่ใช้สำหรับคลุมไหล่ หรือห่ม เป็นสไบเฉียงของชาวผู้ไท หรือ ภูไท เพื่อใช้ในงานบุญ งาน ประเพณี หรือในงานพิธีสำคัญต่าง ๆ ผ้า 1 ผืนจะมีความ ยาวประมาณ 1 วา ซึ่งขนาดของผืนผ้าไหมแพรวานั้นมีขนาด ความยาวและความกว้างพอเหมาะที่จะนำไปห่มพันรอบลำ ตัวส่วนบนของสตรี หรือใช้เป็นสไบห่มเฉียง หรือเรียกว่า “ผ้าเปียง”

ผ้าไหมแพรวาแต่ละผืนมีลักษณะของลายผ้าที่วิจิตร งดงาม ซึ่งมีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ส่วน ดังนี้

- ส่วนชายครูย คือ ส่วนผ้าทั้งสองด้านดักเป็นเกลียว เชือกเส้นเล็ก ๆ ด้านละประมาณ 70 เส้น เต็มพื้นที่หน้า กว้างของผืนผ้า

- ส่วนลายเชิงผ้า คือ ลายที่ทอไว้ติดกับลายเล็ก ๆ ก่อนที่จะทอลายใหญ่ลายเชิงผ้านี้จะมีอยู่เพียงสองแถวอยู่ใน แต่ละด้านของผืนผ้าไหมแพรวา โดยมีอยู่ด้านละแถวจัดวาง ในแนวนอนหรือแนวขวางเต็มพื้นที่ ความกว้างของผืนผ้าลาย เชิงผ้านี้จะกว้างประมาณ 4 - 10 เซนติเมตร

- ส่วนลายเล็กลายคั่น คือ ลวดลายที่ทอไว้ในส่วนชาย ผ้าทั้งสองข้าง โดยทอตามขวางในแนวนอน ลายเล็กที่มีความ กว้างของลายประมาณ 4 - 6 เซนติเมตร และลายเล็กนี้ยัง ปรากฏเป็นเส้นลายคั่นอยู่ระหว่างลายใหญ่ในผืนผ้าเป็นระยะ

- ส่วนลายใหญ่ คือ ลายที่ทอไว้ส่วนใหญ่ของผืนผ้า เต็มพื้นที่ในแนวขวางหรือแนวนอน ลายใหญ่แต่ละลายมี ความกว้างของลายที่สม่ำเสมอ โดยจะมีความกว้างอยู่ที่ แถวละ 8 - 12 เซนติเมตร ในผืนผ้าไหมแพรวาผืนหนึ่งจะมี ลายใหญ่ประมาณ 13 แถว

เอกลักษณ์ของผ้าไหมแพรวาอยู่ที่ขั้นตอนการทอ และการสร้างลวดลายโดยใช้การขีดและจก แต่ละช่องลาย จะมีสีเส้นสอดสลับแพรวพราว ในแต่ละลายและแต่ละแถว

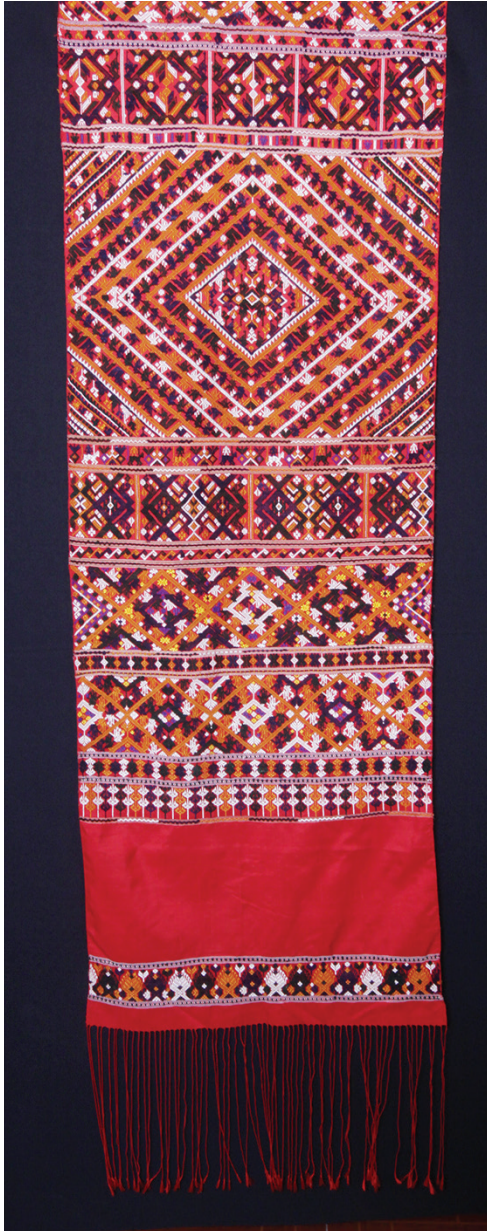

ลวดลายที่ปรากฏจะประณีตเรียบเนียนเป็นเนื้อเดียวกันตลอด ทั้งผืนผ้า ความยากในการทอผ้าไหมแพรวาอยู่ที่การเก็บลาย ใส่เขาหูก รวมถึงสีที่ใช้ซึ่งนายวิฑูรย์จะเน้น สีแดง ซึ่งเป็น สีประจำของชาวไทย ประกอบกับการใช้ สีดำ สีเขียว สี เหลือง และสีน้ำเงิน

ลวดลายของแพรวามีลักษณะคล้ายคลึงกับลายขิด อีสาน แตกต่างกันอยู่บ้างที่ความหลากหลายของสีเส้นใน แต่ละลวดลาย แต่มีลักษณะรวมกันคือ ลายหลักมักเป็นรูป สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานของลายผ้า ส่วนสีเส้นบนผ้าแพรวาแต่เดิมนิยมพ่นสีแดงคล้ายย้อมด้วยครั่ง มีลายจกสีเหลือง สีน้ำเงิน สีขาว และสีเขียวแซมกระจายทั้งผืน ผ้าสอดสลับในแต่ละลายแต่ละแถว

สิ่งสำคัญอยู่ที่ขั้นตอนการทอ โดยจะต้องคำนึงถึงปัจจัย หลายอย่าง ทั้งการเลือกเส้นไหมให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ การพอกย้อม และการเลือกใช้สีจะต้องมีความเข้ากัน และ จะต้องคุมโทนสีให้ได้ โดยในการทอจะใช้เทคนิค ยก เกาะ จก ขิด และลายขิด โหมดที่ใช้ขึ้นจะเลือกใช้ไหมบ้านเป็นหลัก เช่น ไหมพันธุ์นางน้อย หรือ ไหมพันธุ์เหลืองไพโรจน์ เป็นต้น

กรรมวิธีการทอของนายวิฑูรย์สันจะใช้กรรมวิธีการทอ แบบชาวผู้ไทโดยใช้นิ้วก้อยจกเกาะเกี่ยว และสอดเส้นไหม สีซึ่งเป็นเส้นพุ่งพิเศษแล้วผูกเก็บปมเส้นด้ายด้านบนเพื่อ ให้เกิดลวดลาย โดยใช้การเกาะลายด้วยนิ้วก้อยตลอดจากริม ผ้าข้างหนึ่งไปยังอีกข้างหนึ่งตลอดทั้งแถว เขาไม้หนึ่งจะเกาะ สองครั้งเพื่อให้ลวดลายมีความสวยงาม โดยจุดเด่นและเอกลักษณ์จะอยู่ด้านล่างของผืนผ้าในขณะทอ

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

ผลงานอันโดดเด่นของนายวิฑูรย์ คือ การทอผ้าไหมแพรวาแบบโบราณ ซึ่งสายโบราณนั้นจะใช้เส้นยืนเป็นไหมน้อย ใช้เส้นพุ่งเป็นไหมน้อย และใช้เส้นเกาะเป็นไหมเปลือกหรือไหมสาวเลย ใช้ลวดลายแบบโบราณทั้งหมด และจะต้องมีดอกท้อแพรวาเป็นหลัก ซึ่งจำนวนดอกท้อแพรวานั้นจะต้องเป็นจำนวนคี่เท่านั้น และจะมีดอกท้อแพรวาดอกใหญ่อยู่ตรงกลาง เมื่อนำมาห่มหรือนุ่ง

เอกลักษณ์ผ้าแพรวาผลงานฝีมือการสร้างสรรค์ของนายวิฑูรย์ จะเน้นลวดลายโบราณ ซึ่งนายวิฑูรย์จะแกะลายโบราณนี้จาก ผ้าแซวโบราณ (ผ้าแซวเป็นผ้าไหมที่ทอพื้นสีขาว จะประกอบด้วยลวดลายต่าง ๆ ซึ่งเป็นต้นแบบลายดั้งเดิมแต่โบราณ ถือเป็นผ้าแม่แบบดั้งเดิมที่สืบต่อมาจากบรรพบุรุษ) บนผ้าแซวผืนหนึ่ง ๆ อาจมีลวดลายอยู่จำนวนมาก บางผืนอาจมีมากกว่าร้อยลายก็มี ลวดลายที่เป็นที่นิยมของนายวิฑูรย์ คือ ลายพันมหา ลายใบปุ่น ลายนาค ลายกบแบาด ลายช่อสน ลายช่อฟ้า และลายคน เป็นต้น และด้วยความชื่นชอบและความผูกพันที่อยู่กับงานผ้าแพรวา นายวิฑูรย์ สามารถทอได้เหมือนลายโบราณอย่างไม่ผิดเพี้ยน ในการทอเก็บลายจะแบ่งเป็นช่วง แต่ละช่วงเก็บลายไม่เหมือนกัน ส่วนที่อยู่ตรงปลายต่อกับผ้าเรียบเป็นการเก็บขีดดอกเล็ก ส่วนต่อไปเป็นการเก็บขีดดอกใหญ่ เรียกว่า “ดอกลายผ้า” ใช้ไม่ในการเก็บลายต่างกัน

ลักษณะการสร้างสรรค์ผลงานของนายวิฑูรย์ คือ การสืบสานอนุรักษ์ และปรับปรุงยุคต่อโดยการนำลวดลายโบราณมาปรับใช้ให้เข้ากับความต้องการของตลาด อีกทั้งยังเน้นการทำงานที่ประณีต ไม้รีบเร่ง เพื่อให้ผ้าไหมแพรวาออกมามีคุณภาพที่สุด โดยนายวิฑูรย์จะใส่ใจกับทุก ๆ ขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกไหม และโดยเฉพาะที่ให้ความสำคัญที่สุดในขั้นตอนการทอ การทอผ้าแพรวา ต้องมีสมาธิ มีจิตวิญญาณของการเป็นช่างทอ ต้องใจเย็น ที่สำคัญต้องมีฝีมือและความชำนาญ จึงจะทำให้ได้ผืนผ้าแพรวาที่มีความงดงาม และมีคุณภาพ

กรรมวิธีและขั้นตอนการทอผ้าไหมแพรวา

นำเส้นไหมที่ย้อมแล้วมาสืบหูก โดยนำเส้นไหมแต่ละเส้นมาสอดแยกผ่านเขาผ่านฟืม และเอาปลายเส้นไหมผูกมัดติดกับปลายด้าย หรือไม้ที่คล้องเกี่ยวอยู่กับไม้พันหูกหรือไม้กำพั้น เมื่อเสร็จแล้วถือว่าเป็นหูกที่พร้อมจะเริ่มทอได้ นอกจากนี้ต้องกรอไหมใส่หลอดให้พร้อม เพื่อจะได้นำมาใช้ได้สะดวกเมื่อถึงเวลาใช้

เก็บลายโดยใช้ไม้ลายขีดสานเป็นลายไว้ที่เขาลาย หรือเขatikที่ยาก เมื่อต้องการลายอะไรจึงใช้ไม้ลายขีดลายเก็บลายไว้

การทอ ใช้เส้นไหมจากหลอดนำมาใส่กระสวย แล้วใช้กระสวยผ่านเส้นไหมมาทางซ้ายไปทขวา โดยทำสลับกันไปเรื่อย ๆ ซึ่งแต่ละครั้งที่ทำจะใช้ฟืมเป็นตัวกระทบเส้นไหมให้แน่น ในการทำแต่ละครั้งจะมีการจกหรือเก็บลายไปด้วย ซึ่งในการทอผ้าไหมแพรวานั้นจะต้องมีการเก็บลายไปตลอดการทอ (ในส่วที่ที่จะใส่ลาย) ดังนั้นการทอจึงเอาด้านในของผ้าไว้บนเพื่อจะได้เก็บลายได้ง่าย และได้ลายสวย ในการทอจะทอส่วนที่เป็นลายและส่วนที่เป็นผ้าพื้นรวมกันไป

การพัฒนาสร้างสรรค์และต่อยอด

ผ้าไหมแพรวานั้นเดิมมีการทอสำหรับใช้เป็นผ้าสไบหรือผ้าคลุมไหล่ มีความกว้างประมาณ 27 - 75 เซนติเมตร และมีความยาวไม่น้อยกว่า 2 เมตร สำหรับใช้เป็นผ้าผืนหรือผ้าชิ้น โดยจะมีความกว้างประมาณ 62 - 90 เซนติเมตร และมีความยาวไม่น้อยกว่า 5 เมตร ใช้สำหรับนำไปตัดเย็บเป็นชุดสำหรับสวมใส่ หรือนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ซึ่งนายวิฑูรย์ได้มีการเพิ่มรูปแบบของผ้าไหมแพรวา โดยศึกษาจากความชอบของลูกค้าว่าต้องการอะไร จากนั้นจึงได้ปรับปรุงยุคต่อทอเป็นผ้าชิ้นแพรวาออกมา โดยยึดรูปแบบลวดลายโบราณ ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกจะทำเป็นซ่อ และ เซิง ช่วงที่ 2 ทำเป็นตัวชิ้น จากนั้นจึงนำมาต่อกัน เน้นสีแดง น้ำเงิน เขียว ใช้กรรมวิธีการเก็บขีดแบบโบราณ ซึ่งจะใช้เวลาทอที่มากกว่าผ้าไหมแพรวาทัวไป แต่จะทำให้ลายผ้าแน่น และแข็งแรง

การถ่ายทอดทักษะความรู้ และภูมิปัญญา

ผ้าไหมแพรวานั้นเป็นผ้าทออันวิจิตรงดงาม มีกระบวนการและกรรมวิธีที่ซับซ้อน ซึ่งในการทอนั้นจะต้องใช้ความตั้งใจ และการใส่ใจ เรียนรู้ฝึกฝน อีกทั้งยังต้องใช้เวลา ซึ่งนายวิวัฒน์ได้มีการจัดอบรมถ่ายทอดด้านทักษะ และวิธีการทอผ้าไหมแพรวาให้กับชาวบ้าน เด็ก และเยาวชนที่สนใจ โดยเริ่มจากสอนการทำงานง่าย ๆ สอนการย้อม การใช้เส้นไหม การเลือกใช้สีให้เหมาะสมกับกลุ่มลูกค้าแต่ละวัย เมื่อสอนจนชำนาญแล้ว จึงเริ่มสอนลายที่ยากขึ้น จนผู้เรียนบางท่านสามารถเก็บขีด หรือวางลายได้ และสามารถนำไปทอเป็นอาซิฟ สร้างรายได้ให้กับตนเองได้

สีที่ใช้ในการย้อมนั้นเริ่มแรกนายวิวัฒน์ใช้สีเคมีในการย้อม จากนั้นจึงได้มีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องการย้อมสีธรรมชาติ ได้เรียนรู้เทคนิค และวิธีการย้อม จากหน่วยงานต่างๆ ที่มาอบรมให้ความรู้ ซึ่งนายวิวัฒน์ได้ใช้ความรู้ในส่วนนี้มาประยุกต์ใช้กับการย้อมสีเส้นไหม โดยใช้วัตถุดิบในการย้อมที่หาได้ในท้องถิ่น และเลือกใช้สีตามรูปแบบของชิ้นงาน และความต้องการของลูกค้า

นายวิวัฒน์มีความสามารถในด้านการย้อมสีธรรมชาติ และสีเคมี โดยนำความรู้ในด้านของสีมาปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับความต้องการของกลุ่มลูกค้า โดยแบ่งเป็นช่วงวัยว่ากลุ่มลูกค้าวัยนี้จะต้องใช้สีโทนไหน หรือใช้สีประเภทใด ซึ่งนายวิวัฒน์สามารถทอผ้าไหมแพรวาได้ทั้งแบบสีโบราณดั้งเดิม และสีพาสเทล ซึ่งเป็นลักษณะสีที่เป็นที่นิยมในกลุ่มคนสมัยใหม่ เพื่อให้ผ้าไหมแพรวานั้นเป็นที่รู้จักในวงกว้างขึ้น อีกทั้งยังได้พัฒนาในด้านคุณภาพของผ้าไหม โดยทดลองหาวิธีที่ทำให้สีไม่ตก คงไว้ซึ่งความสดของสีได้นานแม้จะนำไปซักหลายครั้งคุณภาพของสีจะไม่ดรอปลง

ในการถ่ายทอดความรู้ นอกจาก นายวิทวัสจะสอนในเรื่องของการทอผ้าไหมแพรวาแล้ว ยังได้สอดแทรกเรื่องราวของบรรพบุรุษเพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและวัฒนธรรมของชนเผ่า ทำให้เห็นว่าผ้าไหมแพรวานั้นมีคุณค่าต่อชนเผ่าอย่างไรบ้าง ซึ่งบางคนนั้นมุ่งหวังเพียงแค่การเรียนรู้การทอผ้าเพื่อสร้างอาชีพเท่านั้น แต่นายวิทวัสอยากให้ผู้เรียนทุกคนได้รู้ถึงคุณค่าของผ้าไหมแพรวาด้วย และหันมาสนใจผ้าไหมแพรวากันมากขึ้น มีใจที่อยากจะอนุรักษ์ และสืบสานงานหัตถกรรมพื้นบ้านให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

“ผ้าไหมแพรวานั้นเป็นผ้าชาติพันธุ์ชาวผู้ไท ซึ่งอยากให้ลูกหลาน และกลุ่มเยาวชนหันมาสนใจในงานผ้าไหมแพรวา และศิลปหัตถกรรมของชาวผู้ไท ซึ่งในปัจจุบันผู้ที่ทอผ้าไหมแพรวานั้นมีจำนวนลดลง ในตอนนี้หากมีใครสนใจก็ยินดีจะสอนให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ สิ่งที่มีใจคือ เราสามารถทำให้ทุกคนเห็นได้ว่าการทอผ้าไหมแพรวานั้นทำให้เราประสบความสำเร็จ และให้เขากลับมาทำเหมือนอย่างเรา และภูมิใจมากกับคำว่า ผ้าไหมแพรวาสร้างอาชีพ สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว ซึ่งทำให้ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าของบรรพบุรุษที่สร้างสรรค์ผลงาน การทอผ้าไหมแพรวา และตัวเองที่สามารถทำให้ผ้าไหมแพรวานั้นกลับมาเป็นที่สนใจได้อีกครั้งหนึ่ง จากที่แต่เดิมนั้นผ้าไหมแพรวานั้นเกือบจะสูญหายไป”

วิทวัส โสภารักษ์